

Кондратюк В.В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА «ПЛАСТ» НА ВОЛИНІ (1920–1930 РР.)

У статті на основі маловідомих архівних джерел та історико-документальних матеріалів показано роль української учнівської молоді у становленні та розвитку пластового руху на території Волинського воєводства у 1920–1930-х рр. Охарактеризовано умови, в яких відбувалося формування товариства «Пласт» на Волині, виокремлено основні етапи його діяльності.

Звернено увагу на особливості волинського пластового руху. Показано, що головна з них полягала в тому, що осередки «Пласту» на Волині діяли як фізкультурні секції культурно-освітнього товариства «Просвіта». Діяльність повітових «Просвіт» сприяла швидкому поширенню пластового руху на Волині. Упродовж 1922–1924 рр. пластові гуртки створюються при початкових і середніх навчальних закладах Острога, Здолбунова, Радивилова, Ковеля, Володимира. З'ясовано, що ядро пластунів складала українська учнівська молодь приватних гімназій з українською мовою викладання у Рівному, Луцьку та Кременці.

Розкрито напрямки культурно-просвітницької діяльності волинського «Пласту»: самоосвіта і самовиховання, видання пластунських часописів, популяризація українського мистецтва через участь у літературних, театральних, хорових, танцювальних гуртках, відзначення визначних пам'ятних дат, релігійних і народних свят. Значна увага приділялась фізичному вихованню молоді.

Діяльність товариства, метою якого було виховання національно-свідомої української молоді спричинила репресивні дії з боку польської влади. Після офіційної заборони «Пласту» більшість його осередків перейшли у підпілля. Чимало пластунів поповнило лави радикально налаштованих організацій УВО та ОУН. Посилення репресій з боку влади спричинило радикалізацію настроїв української молоді. Перебуваючи в лавах УВО-ОУН, пластуни вдавалися до акцій протестів і саботажу, розповсюджували нелегальну літературу, брали участь у підготовці до здійснення замахів на представників польської адміністрації та органів державної безпеки. Як наслідок чимало членів товариства «Пласт» було заарештовано і покарано тривалими термінами ув'язнення.

Ключові слова: товариство «Пласт», «Просвіта», Волинь, гурток, курінь, учнівська молодь, польська влада.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю створення цілісної картини історії пластового руху на Волині у міжвоєнний період, участі в ньому української учнівської молоді в умовах перебування краю у складі Польщі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Донедавна переважна більшість публікацій, присвячених українському молодіжному рухові на західноукраїнських землях в першій третині ХХ ст. висвітлювали діяльність товариства «Пласт» на теренах Східної Галичини [1; 24; 27]. Натомість проблематиці волинського «Пласту» у досліджуваній період приділено значно менше уваги. Окремі аспекти історії пластового руху на Волині вивчалися О. Дем'янюком [4], О. Савчуком [25], А. Согою [26]. Варто відзначити появу в 2008 р. монографії Ю. Візитів «Пластовий рух на

Волині в міжвоєнний період» [3], в якій досліджується історія становлення і розвитку волинського «Пласту». Водночас, маловивченою проблемою залишається діяльність окремих пластових осередків, зокрема й тих, що існували при навчальних закладах. Істотною особливістю пластового руху було активне долучення до нього учнів початкових і середніх шкіл Галичини та Волині.

Постановка завдання. Мета публікації полягає в об'єктивній реконструкції історичних процесів, пов'язаних з участю української шкільної молоді Волинського воєводства в діяльності товариства «Пласт» у міжвоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Витоки українського скаутського руху на теренах Західної України сягають початку ХХ ст. В умовах активізації діяльності українських громадсько-політичних організацій він став важливою складовою націо-

нально-патріотичного виховання молоді, водночас продовжуючи традиції скаутських організацій, що діяли в Західній Європі на зламі XIX–XX ст.

Українським різновидом скаутингу став пластовий рух, який було започатковано в Східній Галичині. Першу таємну молодіжну пластову організацію у 1911 р. заснував український військовий та педагогічний діяч, один із основоположників стрілецького руху в Галичині Іван Чмола. Тоді ж Петро Франко створив пластовий гурток при філії української гімназії у Львові [27, с. 99]. Станом на 1914 р. осередки «Пласту» діяли вже у 37 населених пунктах Східної Галичини, а кількість членів організації налічувала близько 800 осіб [28, с. 267]. Щоправда з початком Великої війни російська окупаційна адміністрація, що встановилась у Східній Галичині та на Буковині заборонила діяльність усіх українських організацій, в т. ч. й «Пласту».

Відродження пластового руху на західноукраїнських землях розпочалось після їх входження до складу Другої Польської республіки. У 1924 р. на з'їзді, що відбувся у Львові обрано Верховну пластову раду та її виконавчий орган – Верховну пластову команду (далі – ВПК). Її очолив відомий український педагог, громадський діяч Северин Левицький. Відбулись зміни й в організаційній структурі товариства: віднині замість пластових полків створювались курені. Упродовж першої половини 1920-х рр. спостерігалось швидке кількісне зростання членів «Пласту». Лише у Східній Галичині станом на 1927 р. існувало 138 куренів, які налічували в своїх лавах близько 30 тис. пластунів [1, с. 58].

На західноволинських землях, які до Першої світової війни входили до складу Російської імперії на початку 1920-х рр. не існувало жодного пластового осередку. У перші роки перебування краю у складі Польщі становлення українських громадсько-політичних організацій натрапляло на чималі труднощі. Невдячилось на те, що події Української революції 1917–1921 рр. сприяли політичному та національно-культурному пробудженню волинян, рівень їх національної свідомості залишався низьким. Досить сказати, що в довоєнний період українці Волині не мали жодної школи з рідною мовою викладання. Лише в другій половині 1915 р., після встановлення над частиною Волинської губернії контролю з боку австро-німецьких військ розпочалось створення в краї мережі україномовних шкіл. За рік їх налічувалось вже 29. В них навчалося 1885 учнів [22, с. 171].

Ідеї пластового руху починають проникати на Волинь на початку 1920-х рр. Зауважимо, що в цей період керівництво «Пласту» у Львові не підтримувало тісних контактів з організаціями волинських пластунів й питанням створення організації на території Волинського воєводства не займалося [3, с. 44]. Почасти це було пов'язано з процесом відновлення організаційної структури самого галицького «Пласту», оформлення його офіційно-правового статусу в нових історичних реаліях. Відсутність централізованого управління пластовими організаціями на західноукраїнських землях можна пояснити також політикою «регіоналізму», яку проводила польська влада щодо теренів, населених українцями. Її суть полягала в тому, щоб відмежувати «національно-свідому» Галичину від теренів Волині й Полісся з метою недопущення проникнення впливів українських кооперативних, громадських, культурних і релігійних організацій на ці землі [23, с. 60–66]. Доктрина «сокальського кордону» була визначальною в політиці влади щодо українського населення міжвоєнної Польщі.

Попри ці складнощі український національний рух на Волині здобував дедалі ширшу підтримку серед місцевого населення. Свідченням цього була й діяльність українських молодіжних організацій і товариств, серед яких важливе місце посідав «Пласт».

Перший пластовий осередок на території Волинського воєводства створюється наприкінці 1922 р. у м. Олександрія Рівненського повіту. Його організаторами стали учні старших класів місцевої семикласної школи з українською мовою викладання Теодосій Довгалюк, Теодосій Семенюк, Павло Гаврилюк, Микола Плюцинський, Василь Синько та Володимир Боровський [2, с. 33–34]. Поступово популярність «Пласту» серед місцевої молоді зростала, товариство поповнювалось новими прихильниками. Час від часу учасники пластового осередку збирались на т. зв. сходинах, на яких влаштовували диспути на різні теми, декламували вірші, проводили виклади з історії України, української мови, приділяли час фізичним вправам, почали формувати власну бібліотеку [2, с. 34–36]. Щоправда пластовий гурток в Олександрії діяв недовго: у вересні 1923 р. влада заборонила його діяльність, посилаючись на те, що той не був офіційно зареєстрований [3, с. 44].

Аби знайти вихід з існуючого становища олександрійські пластуні вирішили легалізувати свою діяльність відповідно до чинного законодавства і зареєструвати свій осередок як гурток культурно-

освітнього товариства «Просвіта». Статут організації передбачав існування при його філіях секцій фізичного виховання у формі спортивних і пластових товариств [3, с. 44]. Отож активісти пластового руху звернулися до повітового староства та волинського воєводи з проханням відновити організацію «Пласт» як спортивно-фізичну секцію рівненської «Просвіти». Наприкінці 1923 р. олександрійський «Пласт» тепер вже як 61-й курінь пластунів ім. І. Богуна поновив свою діяльність. В. Боровський – один з найактивніших діячів пластового руху на Волині, засновник пластового гуртка в Олександрії так згадував про цей період: «Це було великою насолодою бачити вчорашню, національно занедбану дітвору і молодь, як вона маршувала в одностроях, у струнких пластових рядах. Ця молодь швидко вибивалася у провідні лави української свідомої національної спільноти на Волині. Батьки, бачучи корисний моральний та освітній вплив Пласту на дітвору й молодь, радо посиляли своїх дітей до нас і підтримували матеріально нашу організацію» [2, 37].

Невдовзі на Рівненщині було засновано першу Повітову пластову команду, яку очолив культурно-освітній референт рівненської повітової «Просвіти» Степан Семенюк. Діяльність повітових «Просвіт» сприяла швидкому поширенню пластового руху на Волині. Упродовж 1922–1924 рр. пластові гуртки створюються при школах і гімназіях Острога, Здолбунова, Радивилова, Луцька, Ковеля, Володимира і Кременця [3, с. 45].

Слід зауважити, що загальне керівництво пластовими організаціями здійснювали не «Просвіти», а Верховна пластова команда у Львові, яку очолював С. Левицький. Представницьким органом волинського «Пласту» при ВПК була т. зв. Волинська рефература. На території Волинського воєводства діяльність пластових організацій координували Окружні пластові команди (далі – ОПК), яких було три: 7-ма ОПК з центром у Володимирі Волинському (голова – відомий громадський, політичний і культурно-релігійний діяч міжвоєнної Волині Арсен Річинський), 8-ма ОПК з центром у Рівному (голова – С. Семенюк) і 9-та ОПК з осередком у Кременці (голова – Леонтій Малкуш) [3, с. 49].

Структурна розбудова організації, кількісне зростання її осередків на Волині стали свідченням дедалі більшої популярності пластового руху серед різних вікових груп учнівської молоді. Організаційна структура міжвоєнного «Пласту» враховувала й цю особливість. Вікова градація пластунів передбачала виокремлення окремих т. зв.

уладів (спільнот – В.К.). Їх налічувалось чотири: Улад пластунів-новаків (діти віком 6–12 р.), Улад пластового юнацтва (12–18 р.), Улад старших пластунів (молодь віком понад 18 р.), Улад пластунів-сеньйорів (старші 30 р.) [27, с. 101].

На Волині переважна більшість пластунів належала до Уладу пластового юнацтва (далі – УПЮ). Його членами були переважно учні українських шкіл і гімназій краю (таких навчальних закладів з українською мовою викладання на території Волинського воєводства налічувалось усього три – це гімназії в Луцьку, Рівному та Кременці – В.К.). Так, одним із перших осередків пластового руху на Рівненщині стала Рівненська українська гімназія (далі – РУГ). Засновником пластового куреня при РУГ був С. Семенюк. Станом на 1926 р. гімназійний курінь ім. Байди Вишневецького налічував 67 учнів РУГ [21, с. 56]. У 1927 р. в результаті його реорганізації виник змішаний курінь при гімназії, що отримав назву імені гетьмана Мазепи. До куреня входило п'ять чоловічих гуртків («Орел», «Пугач», «Олень», «Бобер», «Лисиця») і один жіночий («Фіалка»), членами яких були учні 4–7 класів гімназії. Курінним став учень сьомого класу Федір Тижук, а опікуном – учитель гімназії В. Беняк (колишній старшина армії УНР) [21, с. 54–57].

У Луцьку головними ініціаторами створення національного молодіжного товариства «Пласт» були Іван Скоп'юк і Ананій Закоштуй [16, арк. 8]. Як і на Рівненщині пластові гуртки діяли при культурно-освітній організації «Просвіта». Членами «Пласту» в Луцьку були переважно учні української гімназії ім. Лесі Українки [12, арк. 8–9]. Загалом у місті в 1929 р. діяло три пластові курені: курінь ім. М. Шашкевича (15 осіб), курінь ім. С. Петлюри (20 осіб), курінь ім. Л. Українки (12 осіб).

За розпорядженням ВПК у Львові І. Скоп'юк розпочав активну діяльність на терені Луцького повіту, де за короткий період створено кілька осередків «Пласту», зокрема у Торчині, Лаврові, Романові [9, арк. 6], а також підготовчі пластові курені в Боголюбах, Пулганах і Німецькому [26].

Пластові осередки в Луцькому повіті підпорядковувались Окружній пластовій команді у Володимирі-Волинському. На теренах самої Володимирщини першу українську молодіжну організацію «Пласт» засновано Володимиром Остаповичем 12 липня 1925 р. [6, арк. 6]. В повітовому центрі діяло два пластові осередки: хлопчачий курінь ім. І. Франка (40 осіб) і дівочий курінь ім. Л. Українки (23 особи). Курінну раду першого очолював

А. Річинський, котрий одночасно був головою Володимир-Волинської пластової округи. До речі, членом куреня ім. І. Франка був Олександр Цинкаловський— згодом відомий історик, археолог, етнолог, дослідник минувшини Волині [6, арк. 5].

Важливим осередком пластового руху на Волині була й Кременеччина. В Почасві діяв пластовий курінь (20 осіб), який очолював член окружного комітету партії «Сільроб-правиця» Л. Малкуш. Активну діяльність серед місцевої учнівської молоді проводив Атанас Недзельський [18, арк. 72]. У Кременці серед пластуни було чимало учнів місцевої Православної духовної семінарії. Місцевий гурток очолювали учні 8-го класу семінарії Михайло Грицак і Кузьма Робітницький [5, арк. 5].

Усього наприкінці 20-х рр. до складу волинського «Пласту» входило 20 куренів, які налічували близько 350 членів [3, с. 52]. Практична робота організації велась за кількома напрямками. Одним з головних завдань пластової виховної системи в умовах міжвоєнного двадцятиліття стала підготовка національно свідомої, фізично розвинутої, освіченої і морально здорової молоді [27, с. 103]. Тому головна увага приділялась патріотичному та фізичному вихованню підростаючого покоління.

Серед форм та напрямів культурно-освітньої праці гуртків «Пласту» найважливіше місце відводилось самоосвіті й підвищенню рівня знань в різних галузях наук, популяризації української книги (через бібліотеки, що діяли при куренях і гуртках), видавничій справі та розповсюдженню пластунаських часописів (на Волині це «Скоб», «Пластун», «Цвірін», «Піонер»), мистецькій діяльності (літературні, театральні гуртки, гуртки хорового мистецтва, національного танцю, тощо), відзначенню національно-патріотичних, пластових і народних свят [3, с. 82–93].

Серед форм фізичної підготовки, т. зв. практичного пластування, важливу роль відігравало мандрівництво і таборування. З метою зміцнення фізичного здоров'я пластуни влаштовували мандрівні табори, які здебільшого проходили влітку, організовували екскурсії (т. зв. прогульки) під час яких знайомились із визначними історичними місцями та архітектурними пам'ятками Волині. Так, під час однієї з мандрівок пластуни куреня рівненської української гімназії подолали маршрут, що проходив селами Межирічі та Самостріли Рівненського повіту [21, с. 58].

Для налагодження й підтримки дружніх контактів між пластунами західноукраїнських земель ВПК у Львові проводила міжокружні, обласні та

міжкраєві пластові таборування за участю молоді зі Східної Галичини, Буковини, Закарпаття та Волині. Вперше волиняни відвідали обласний пластовий табір, що проходив на Прикарпатті влітку 1926 р. Тоді серед учасників була учнівська молодь з Рівного, Радивилова, Володимира-Волинського, Ковеля [3, с. 109–110]. В липні-серпні 1927 р. під час таборування на горі Сокіл, де найчастіше відбувались літні табори організаційний вишкіл пройшла активістка володимирського «Пласту» Ольга Процюк. Серед учнівської молоді була й учителька гімназії з Володимира-Волинського Марія Крушинська [17, арк. 72]. З 5 липня 1928 р. по 25 серпня 1928 р. в таборах «Пласту» в Карпатах перебували рівняни Павло Гонтар, Степан Семенюк, Степан Ворник [13, арк. 15 зв.]. Під час однієї із зустрічей волинські пластуни мали нагоду ближче познайомитись, поспілкуватись і обмінятись досвідом зі своїми побратимами з м. Тисмениця Товмачького повіту Станіславського воєводства [27, с. 102]. Такі зустрічі сприяли духовному зближенню молоді Галичини та Волині.

Розмах скаутського руху на західноукраїнських землях, активізація контактів між пластунами різних її регіонів викликали занепокоєння польської влади. Недивно, що товариство «Пласт» від моменту заснування перебувало під постійним поліційним наглядом. Органи державної безпеки характеризували його діяльність як «антидержавну», а в пластовому русі вбачали прояв «войовничого українського націоналізму» [17, арк. 24]. Тому, ще з початку 1920-х рр. влада вдавалась до репресивних заходів щодо гуртків «Пласту». Будь-яке порушення статуту з боку пластуни мало своїм наслідком заборону проведення заходів, вилучення агітаційної або патріотичної літератури, обшуки і арешти членів гуртків, припинення діяльності окремих пластових осередків.

Ліквідація «Пласту» на Волині розпочалась з Рівненського повіту. 27 грудня 1927 р. Рівненське повітове староство зобов'язало місцеву «Просвіту» видати розпорядження про «ліквідацію усіх пластових гуртків як спортивно-виховних секцій товариства «Просвіта» в Рівненському повіті» [14, арк. 51]. Влада встановила максимально допустимий термін виконання вказаного рішення – 10 січня 1928 р. [3, с. 131]. Впродовж наступних двох років більшість філій самого товариства «Просвіта» на терені Волинського воєводства було ліквідовано [19, арк. 29]. Таким чином, діяльність «Пласту» на Волині під патронатом «Просвіти» припинилася. Остаточо польська влада заборонила діяльність пластових секцій,

гуртків, куренів товариства на західноукраїнських землях у вересні 1930 р. [27, с. 103].

Заборона пластового руху в східних воєводствах Польщі не означала його ліквідацію. Більшість осередків «Пласту» перейшло у підпілля, де вони діяли до кінця міжвоєнного двадцятиліття. На Волині пластовий рух набирає виразно політичного характеру. Чимало колишніх пластунів вливаються до підпільних структур Української Військової Організації (далі – УВО) і Організації Українських Націоналістів (далі – ОУН).

Звіти слідчих відділів воєводської команди державної поліції в Луцьку дають підстави припустити, що участь пластунів в діяльності радикально-налаштованих організацій була безпосередньо пов'язана із заборонаю «Пласту». Так, один з перших осередків УВО на Рівненщині виник у січні 1929 р. на базі нелегального куреня «Пласту» при українській гімназії в Рівному. Його організатором став колишній голова рівненської Окружної пластової команди С. Семенюк. За повідомленням поліційних органів останній займався «формуванням осередків УВО з поміж членів зліквідованого «Пласту», «Союзу українок», українських кооперативів» [17, арк. 51]. Серед пластунів, учнів рівненської гімназії на контролі органів державної безпеки перебували Теодорій Робітницький, Анатолій Довгопольський, Василь Саблій, Лідія Тишук та ін. [21, с. 61]. Остання підозрювалась у розповсюдженні антидержавної літератури та вербуванні учнів гімназії до лав УВО [17, арк. 51]. У приналежності до «націоналістичного руху» обвинувачувались також й учителі РУГ – професор Олександр Карпенко і Яків Бичковський.

На території Володимирського повіту перші прояви діяльності УВО зафіксовано з моменту заборони легальної діяльності «Пласту». Серед його членів була переважно учнівська молодь: Ольга і Юрій Процюки – учні української гімназії у Львові, Тимофій Процюк і Борис Панкевич – слухачі місцевої ремісничої школи, Теодор Вітковський – учень однієї з гімназій Володимира-Волинського [17, арк. 72]. Підбором кадрів для УВО у Володимирському повіті займалися А. Річинський, О. Цинкаловський, Леонід Комаревич, Анатолій Пашкевич і брати Шостаковичі [6, арк. 6].

Осередки УВО, в розбудові яких брали активну участь пластуни створюються й в інших повітах воєводства: Луцькому (активісти Сергій Миронович та Іван Скоп'юк), Костопільському (Влас Янчук), Здолбунівському (Леонід Кухта) [13, арк. 15–16].

Починаючи з 1929 р. пластуни долучаються й до підпільних структур ОУН на Волині. На цей факт неодноразово вказували у своїх звітах польські органи державної безпеки. Так комендант Рівненської повітової команди державної поліції С. Стжемецький в директиві, датованій 10 липня 1931 р. зазначав: «ОУН прагне до цілковитого опанування юнацтвом, об'єднаним в українську скаутську організацію Пласт і включенням його до власних лав» [3, с. 118]. В іншому документі читаємо: «Волинські пластуни становлять для ОУН резерв, з якого та організація черпала кадри уже належно виховані на українській націоналістичній ідеології» [3, с. 121].

Одними із перших до лав молодіжної організації ОУН-Юнак приєдналися пластуни Кременця. Повітовий провід цієї організації у 1931 р. очолив учень 6-го класу української гімназії Ігор Шубський, а членами були Микола Недзведський, Петро Львович, Василь Кавецький і Данило Закидальський [17, арк. 24 зв.]. Переважну більшість членів ОУН-Юнак в Кременці складали учні місцевих навчальних закладів: Приватної української гімназії в Кременці, Учительської семінарії, Кременецького ліцею, Торгової школи і Державної духовної православної семінарії [17, арк. 24].

В червні 1932 р. організацію було викрито [17, арк. 25]. Після проведених обшуків, заарештовано 31-го члена ОУН-Юнак в Кременці. Вироком Окружного суду в Рівному від 20 грудня 1933 р. 17-х з них було покарано тюремними ув'язненнями. Найбільші терміни отримали Степан Пшеничний (6 років в'язниці), І. Шубський (5 р.) і Д. Закидальський (4 р.) [7, арк. 13].

В Луцькому повіті діяльність ОУН-Юнак було започатковано восени 1932 р. Головним ініціатором створення його осередків став колишній член луцького «Пласту» І. Скоп'юк. Останній разом з іншими пластунами Володимиром Гайдуком і Ананієм Закоштуєм створюють повітову управу «Юнака» в Луцьку. Повітовим комендантом ОУН став І. Скоп'юк [17, арк. 34 зв. 35]. За короткий час чисельність «Юнака» на терені Луцького повіту зросла до 200 осіб [11, арк. 5].

Членами організації ОУН-Юнак в Луцьку були переважно учні Луцької української гімназії, серед найбільш активних – Олександр Когут, Микола Закоштуй, Василь Подригула, Іван Дзюмук і Наталя Філіпчук [17, арк. 38 зв.]. Восени 1933 р. відбувся судовий процес над українськими гімназистами Луцька, звинувачених у читанні й розповсюдженні нелегальних націоналістичних видань [15, арк. 20 зв.]. До групи, що налічувала

20 хлопців і 11 дівчат, входили доньки колишнього сенатора М. Черкавського, а також послів Б. Козубського та М. Чучмая.

Активним членом організації «Пласт», а згодом ОУН-Юнак у Луцьку був учень української гімназії Олександр Куц. В листопаді 1933 р. його затримано за звинуваченням у підготовці до замаху на волинського воєводу Г. Юзевського. 21 січня 1936 р. розпочався судовий процес над О. Куцом, якого покарано шістьма роками тюремного ув'язнення [20, с. 1].

Серед радикальних заходів, до яких вдавалися пластуни, перебуваючи в лавах УВО-ОУН були: організація протестів, актів саботажу, розповсюдження листівок і нелегальної літератури, нищення державних символів на владних будівлях, вивішування української символіки, участь в антишкільній кампанії з бойкоту польських шкіл [6, арк. 5; 13, арк. 14–16; 17, арк. 24 зв.; 7, арк. 100–141; 8, арк. 1–38; 9, арк. 3–104; 10, арк. 11–84]. Наслідком цих дій були постійні репресії влади, переважно у формі арештів пластунів, членів УВО і ОУН.

Висновки. Діяльність товариства «Пласт» у міжвоєнний період стала важливою складовою українського національно-визвольного руху на західноукраїнських землях. Продовжуючи традиції українського скаутингу, започаткованого у Східній Галичині у міжвоєнне двадцятиліття, організація «Пласт» ставила своїм завданням виховання національно свідомої, патріотичної молоді, яка б в умовах посилення асиміляційного тиску польської влади зберігала свою національну ідентичність.

У 1920–1930-х рр. пластовий рух став помітним явищем українського національного життя на теренах Волинського воєводства. Особливістю волинського «Пласту» було те, що його легальні осередки діяли як спортивно-фізкультурні секції культурно-освітнього товариства «Просвіта». Ядро пластунів складала українська учнівська молодь початкових і середніх навчальних закладів Волині. Найбільш чисельні курені «Пласту» діяли при українських гімназіях Рівного, Луцька і Кременця. Діяльність волинських пластунів мала виховний і культурно-просвітницький характер. Велика увага приділялась фізичному вихованню молоді.

Занепокоєна зростанням популярності та впливів товариства, чисельним зростанням його осередків, влада намагалася вповільнити розвій пластового руху, а згодом вдалася до заходів, спрямованих на його ліквідацію. Члени гуртків і куренів зазнавали репресій, що супроводжувались обшуками, переслідуваннями і арештами пластунів.

Заборона легальної діяльності усіх пластових організацій на Волині у 1930 р. штовхала українську молодь до переходу в підпілля та більш радикальних дій. Колишні осередки «Пласту» активно використовувались структурами нелегальних УВО і ОУН для розгортання своєї діяльності. Через «Пласт» пройшли вишкіл чимало представників української гімназійної молоді, серед яких майбутні провідники ОУН на Волині – О. Куц, І. Дзюмук, Р. Волошин, Т. Довгалюк, В. Робітницький, І. Шубський та ін.

Список літератури:

1. Андрухів І., Б. Трофим'як Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини: (друга половина XIX ст. – перша половина XX ст.). Тернопіль : Економічна думка, 2001. 696 с.
2. Боровський В. До історії українського Пласту на Волині. *Літопис Волині : наук-попул. зб. волинезнавства*. Вінніпег, 1971–1972. Ч. 10–11. С. 31–41.
3. Візитів Ю.М. Пластовий рух на Волині в міжвоєнний період: Монографія. Рівне : Волинські обереги, 2008. 180 с.
4. Дем'янюк О.Й. Формування військового кадрового складу ОУН та УПА з числа вихованців Пласту. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. 2003. № 474. С. 60–66.
5. Держархів Волинської області (далі – ДАВО). Ф. 1. Оп. 2. Спр. 1837.
6. ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 1838.
7. ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 3298.
8. ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 3614.
9. ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 3727.
10. ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 3785.
11. ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 4419.
12. ДАВО. Ф. 36. Оп. 13а. Спр. 275.
13. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 650.
14. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1206.
15. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1825.
16. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 2316.

17. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 2603.
18. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9а. Спр. 220.
19. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9а. Спр. 1076.
20. Діло. 1936. № 17.
21. Добровичська В.А. Рівненська українська гімназія (1923–1939) рр.: культурно-освітній феномен на тлі доби: монографія. Рівне : ПП Дятлик М., 2016. 224 с.
22. Крамар Ю. В. Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 404 с.
23. Крамар Ю. Політика «волинського регіоналізму»: еволюція проблеми (1921–1939). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія Історичні науки*. № 21 (269), 2013. Луцьк, 2013. С. 60–66.
24. Савчук Б. Український Пласт. 1911–1939. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1996. 272 с.
25. Савчук О. Розвиток руху пластунів на Волині в міжвоєнний період. *Велика Волинь. Минуле і сучасне. Матеріали міжнародної наукової конференції. Жовтень, 1994*. Хмельницький-Ізяслав-Шепетівка. 1994. С. 345–347.
26. Сова А. «І печаткою стверджую...» Кілька фактів про діяльність організації «Пласт» на Волині у 1920-х роках. URL: <https://photo-lviv.in.ua/i-pechatkoiiu-stverdzhuiu-kilka-faktiv-pro-diialnist-orhanizatsii-plast-na-volyni-u-1920-kh-rokakh/> (дата звернення 25.01.2023).
27. Федоришин І. Діяльність товариства «Пласт» у місті Тисмениця (1923–1930 рр. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Т. 30 (69). № 4. 2019. С. 98–105.
28. Якимович Б. Пласт, Український пластовий улад. *Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. Смолій та ін. Київ : Наукова думка, 2011. Т. 8. 520 с.*

Kondratyuk V.V. PARTICIPATION OF UKRAINIAN SCHOOL YOUTH IN THE ACTIVITIES OF THE PLAST ORGANIZATION IN VOLYN (1920–1930)

The article, based on little-known archival sources and historical documentary materials, shows the role of Ukrainian student youth in the formation and development of the Plast movement in the territory of Volyn Voivodeship in the 1920–1930th. The author characterizes the conditions in which the Plast society was formed in Volyn and highlights the main stages of its activity.

Attention is paid to the peculiarities of the Volyn Plast movement. It is shown that the main one was that the Plast branches in Volyn acted as physical education sections of the cultural and educational society “Prosvita”. The activities of the county “Prosvita” contributed to the rapid spread of the Plast movement in Volyn. During 1922–1924, Plast circles were created at primary and secondary educational institutions in Ostroh, Zdolbuniv, Radyvyliv, Kovel, and Volodymyr. It was found that the core of the Plast members was made up of Ukrainian students of private gymnasiums with Ukrainian as the language of instruction in Rivne, Lutsk, and Kremenets.

The article describes the directions of cultural and educational activities of the Volyn Plast: self-education and self-discipline, publication of Plast magazines, popularization of Ukrainian art through participation in literary, theatrical, choral, and dance groups, and celebration of significant memorable dates, religious and folk holidays. Considerable attention was paid to the physical education of young people.

The activities of the society, whose goal was to educate nationally conscious Ukrainian youth, led to repressive actions by the Polish authorities. After the official ban of Plast, most of its branches went underground. Many Plast members joined the ranks of radicalized UPA and OUN organizations. Increased repression by the authorities has led to the radicalization of Ukrainian youth. While in the ranks of the UPA-OUN, Plast members engaged in protests and sabotage, distributed illegal literature, and participated in preparations for assassination attempts on representatives of the Polish administration and state security agencies. As a result, many members of the Plast society were arrested and sentenced to long prison terms.

Key words: *Plast organization, “Prosvita”, Volyn, circle, formation (kurin), Ukrainian youth, Polish authorities.*